MEGASTALLEN MAKEN OPGANG (DEEL 2)

Mega in perspectief

Megastallen en agroparken bieden plaats aan tienduizenden varkens en tot meer dan een miljoen kippen. Het voer voor die grote aantallen dieren komt vaak uit Brazilië, en kippenvleugels en varkensruggen worden naar alle uithoeken van de wereld verscheept.
In deel 1 werden de voor- en nadelen van megastallen voor omwonenden, dieren en milieu op een rijtje gezet. In dit tweede deel plaatsen landbouwkundigen Louise Fresco en Jan Douwe van der Ploeg het fenomeen in breder perspectief.

Door Dieter DECLEENE

Louise Fresco was tot 2006 adjunct-directeur-generaal van de voedsel- en landbouworganisatie FAO en doceert vandaag over duurzame ontwikkeling in internationaal perspectief aan de Universiteit van Amsterdam.

‘Vroeger was het niet beter’

Industriële en kleinschalige landbouw hoeven elkaar volgens Louise Fresco niet uit te sluiten. ‘Ik wil het beste systeem op de beste plek.’ Met kleinschaligheid alleen redden we het echter niet. ‘Het is een luxeoplossing voor wie het zich kan veroorloven.’

Tegenstanders van megastallen beschouwen een intensieve veehouderij, afhankelijk van grote hoeveelheden ingevoerd veevoer, per definitie als onduurzaam. Vindt u dat terecht?

‘Veel hangt af van de manier waarop dat veevoer, meestal soja, wordt verbouwd. Worden daarbij veel pesticiden gebruikt, veroorzaakt de teelt ervan veel erosie? Is er regenwoud gekapt om plaats te maken voor de sojaplantages? Als dat zo is, dan is dat natuurlijk niet duurzaam. In tegenstelling tot wat veel mensen denken, is dat laatste echter niet zo vaak het geval, en komt soja ook uit andere gebieden zoals de Braziliaanse vlaktes, omdat het amazonegebied niet zo geschikt is voor de sojateelt.’

‘Het gaat bij duurzaamheid echter niet alleen om het milieu maar ook om sociale en economische aspecten. Zo zou een verbod op de import van veevoer indirect armoede in Brazilië kunnen creëren. Het is helaas niet zo eenvoudig om alle positieve en negatieve aspecten tegen elkaar af te wegen.’

Kleinschalige, grondgebonden landbouw en veeteelt is voor velen een streefdoel, maar is het ook een realistisch alternatief?

Jan Douwe van der Ploeg is als hoogleraar landbouwsociologie verbonden aan Wageningen Universiteit en doet onderzoek naar landbouwgemeenschappen en plattelandsontwikkeling overal ter wereld. (Foto: Bart de Gouw)

‘Megastallen zijn niet meer van deze tijd’

Industriële landbouw en veeteelt botsten op hun limieten. Volgens Jan Douwe van der Ploeg is de toekomst aan de moderne ‘boerenlandbouw’. ‘Die kan de industriële productie prima vervangen.’

Megastallen en agroparken zijn volgens u niet de toekomst. Waarom niet?

‘Omdat ze een verderzetting zijn van de industrialisering van de landbouw, een proces dat al langer bezig is en niet meer van deze tijd. Het houdt in dat landbouw steeds verder losgekoppeld wordt van natuur, steeds meer een beroep doet op artificiële input en afgesloten raakt van de maatschappij. Die ontwikkeling is op zijn limieten gestoten, denk maar aan de aantasting van het landschap en de biodiversiteit en problemen met de voedselkwaliteit zoals BSE en de aanwezigheid van resistente bacteriën in vlees. In een geglobaliseerde en geliberaliseerde wereld staan bovendien net die megabedrijven en de hele geïndustrialiseerde landbouw economisch onder druk. Tot slot willen mensen het gewoon niet, dat blijkt uit de massale protesten. Ze zien het als een bedreiging.’

U ziet meer heil in wat u ‘boerenlandbouw’ noemt. Wat moeten we ons daarbij voorstellen?

‘Het is een landbouw die zich opnieuw vervlecht met natuur en samenleving, dus heel nadrukkelijk het tegendeel van industriële landbouw en megastallen. De kracht van

‘Het hangt ervan af wat de bedoeling is. Een stad als Shanghai, waar 22 miljoen mensen wonen, kan je niet met kleinschalige productie van voedsel voorzien. En zo zijn er veel megametropolen in de wereld. Dat wil niet zeggen dat ik blindelings voorstander ben van industriële productie of megastallen. Ik wil het beste systeem op de beste plek en waar een markt is voor kleinschalige productie, moet die alle kansen krijgen. Maar vlees dat op kleine schaal wordt geproduceerd zal duurder zijn en kan maar instaan voor een klein deel van de totale vraag. En die neemt toe, vooral in landen zoals China.’

Is grootschalige, intensieve landbouw noodzakelijk om de wereldbevolking te voeden?

‘Kleinschalige landbouw is geen oplossing voor het wereldvoedselprobleem, alleen al omdat we daarvoor niet genoeg grond en arbeidskrachten hebben. Het is een luxeoplossing voor wie het zich kan veroorloven en dat zal altijd een kleine groep zijn, met uitzondering van de traditionele productie in ontwikkelingslanden, waar er geen alternatief is. Maar dat wil niet zeggen dat we de optie van moderne kleinschaligheid niet moeten openhouden. Beide vormen kunnen elkaar inspireren.’

Maakt de stijgende vleesconsumptie de oplossing van het voedselprobleem niet alleen maar moeilijker?

‘We koesteren vaak een mythisch beeld van het leven op het platteland.’

‘De toenemende vleesconsumptie doet de vraag naar landbouwgewassen sterk toenemen. Anderzijds wordt een deel van de verhoogde voedselbehoefte alleen door de groei van de wereldbevolking veroorzaakt. Bovendien zijn er ook vandaag nog twee miljard mensen die zijn aangewezen op een onevenwichtig dieet met te weinig eiwitten. En vlees blijft nu eenmaal een goede eiwitbron. Zelf ben ik een groot voorstander van matiging van de vleesconsumptie, maar we kunnen niet tegen de mensen in ontwikkelingslanden zeggen dat ze minder eiwitten moeten consumeren.’

‘Voor de vleesconsumptie in Europa ligt dat natuurlijk anders. Wij consumeren meer dan wat noodzakelijk is en ik vind dat we van vleesmatiging ook politiek werk moeten maken. En als mensen dan vlees kopen, moeten ze ook voor producten van kleinschalige bedrijven kunnen kiezen. Maar ik denk niet dat dat een oplossing is om de grote mensenmassa’s in Afrika, Azië en Zuid-Amerika van voedsel te voorzien.’

Werkt het zo goedkoop mogelijk produceren van grote hoeveelheden vlees die matiging niet juist tegen?

‘Vlees wordt natuurlijk steeds goedkoper als je het efficiënter produceert. Maar het houdt economisch geen steek om iets bewust inefficiënt te produceren. En als wij het in België of Nederland niet doen, dan wordt het wel elders geproduceerd op grote schaal, op plaatsen waar de milieu- en dierenwelzijnsstandaarden minder strikt zijn. Je hoeft het niet eens zo ver te zoeken. In Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie is er erg veel plaats voor grootschalige productie. Je ziet nu al dat Nederlandse boeren naar Polen uitwijken.’

‘Daarom ben ik voorstander van een transparante markt waarbij je internationaal een aantal regels afspreekt rond dierenwelzijn en milieu- en klimaataspecten. Eenzijdig maatregelen treffen is geen goede oplossing. Het geeft misschien een goed gevoel om het zelf goed te doen, maar wat schiet je daarmee op als het ergens anders fout gebeurt? Het is een probleem dat we wereldwijd moeten aanpakken en waarbij we er moeten op toezien dat de prijs van vlees overal de werkelijke kosten weerspiegelt.’

‘Veel mensen in ontwikkelingslanden zijn bovendien afhankelijk van restproducten van onze vleesproductie. In West-Europa eten we zelden nog een hele kip, maar enkel de borst en af en toe een boutje. De rest wordt naar ontwikkelingslanden verscheept. Als wij massaal voor kleinschaligheid kiezen, dan wordt ook dat ‘afval’ duurder en raak je het niet meer kwijt. Dat is zowel economisch als voor het milieu een slechte zaak.’

‘Het verzet tegen megastallen is echter groot. Kijk maar naar de beslissing die onlangs in Brabant is genomen *(na protest werden er in de Nederlandse provincie grenzen voor de omvang van megastallen vastgelegd, red.)*. Als de protesten aanhouden, dan zie ik schaalvergroting in de veeteelt in de dichtbevokte delen van Europa tegen een limiet aanbotsen.’

Waar komt het verzet tegen schaalvergroting volgens u vandaan?

‘We hebben geen band meer met het platteland en de voedselproductie. In sommige streken denkt 40 procent van de kinderen dat melk uit de fabriek komt. We zijn erg vervreemd van voedsel en landbouw, toch de basis van onze beschaving. We koesteren vaak een mythisch beeld van het vroegere leven op het platteland, alsof alles harmonieus en mooi was. Schaalvergroting en technologie boezemen ons angst in omdat we het gevoel krijgen de controle te verliezen. Zo krijgen we het gevoel dat vroeger alles beter was. Maar dat is natuurlijk helemaal niet zo. Mensen stierven op jongere leeftijd, er was veel meer honger, het werk was veel zwaarder ...’

‘De reclame speelt daar handig op in. Neem als voorbeeld de potten jam met zo’n geruit deksel, ‘op grootmoeders wijze’, die de indruk wekken dat een omaatje de confituur op het aanrecht heeft zitten maken, terwijl die natuurlijk net zo goed uit de fabriek komt. Zo voeden reclame en angst voor technologie en schaalvergroting elkaar. Maar de voedingsbodem is onwetendheid. Daarom vind ik dat kinderen al in de lagere school zouden moeten leren wat de realiteit is van voedsel, landbouw en milieu. Zodat ze weten waar hun voedsel vandaan komt, wat ervoor nodig is en wat de werkelijke kosten zijn.’ ■

‘Alleen de industriële landbouw kan de voedselproblemen oplossen’

die kleinere bedrijven zit niet in schaalvoordelen maar in ‘doelvoordelen’: ze richten zich ook op andere activiteiten zoals agrotoerisme, verwerking op het bedrijf en beheer van natuur en landschap. Door een breder gamma aan producten en diensten aan te bieden hebben die kleinere landbouwers toch goede inkomsten.’

Hoort daar ook grondgebondenheid bij?

‘Volmondig ja. Grondgebondenheid is een essentieel onderdeel van boerenlandbouw. Bedrijven moeten zichzelf van de belangrijkste productiemiddelen zoals veevoer kunnen voorzien.’

Een afbouw van onze veestapel lijkt dan onvermijdelijk.

‘Ja, maar dat is geen probleem, want we hebben gewoon veel te veel vee in verhouding tot de ecologische draagkracht.’

Is het niet net die boerenlandbouw die doorgaans als ‘niet meer van deze tijd’ wordt gezien?

‘Ik weet dat sommige politici, wetenschappers en mensen van de boerenbond er zo over denken. Maar als je naar de feiten kijkt, zie je dat in de landbouw een hele omslag gaande is. Uit recent onderzoek blijkt dat jonge boeren nadrukkelijk opteren voor multifunctionele landbouw in boerenbedrijven. Ik praat dus niet over boerenlandbouw van gisteren en eergisteren maar over die van de 21ste eeuw’.

Maar kan die de industriële landbouw volledig vervangen?’

‘Ja, heel goed zelfs. Uit studies in Europa, Brazilië, de Verenigde Staten en China blijkt dat onder gelijke omstandigheden boerenlandbouw veel meer kan produceren dan industriële landbouw. Kleinere bedrijven kunnen hun productieprocessen beter afregelen, ze hebben minder afval ... Een groot bedrijf produceert veel, maar daarom produceren honderd kleinere niet minder. De boerenlandbouw springt ook zuiniger om met water en energie, houdt de bodemvruchtbaarheid beter op peil en legt meer CO_2 vast. Dat zijn allemaal aspecten waarmee je rekening zou moeten houden bij het overdenken van de toekomst.’

In de toekomst zullen vermoedelijk nog meer mensen in grote concentraties samenleven. Is intensieve voedselproductie zoals in agroparken dan geen handige oplossing?

‘China, het voorbeeld bij uitstek van een dichtbevolkt land met verhoudingsgewijs erg weinig landbouwgrond, slaagt erin om de eigen bevolking te voeden terwijl de landbouw er voor 95 procent boerenlandbouw is. Het land is zelfvoorzienend en heeft in de afgelopen vier decennia de honger en de armoede op het platteland sterk teruggedrongen. De landbouwproductie is er elk jaar met vijf à zes procent toegenomen, een groei die nergens ter wereld op zo’n continue manier is gerealiseerd. Het aantal mensen dat er onder de beroemde tweedollargrens leeft, is van ongeveer vijftig naar minder dan twee procent gedaald. In Afrika daarentegen, toch zo’n beetje de speeltuin van westerse belangen en expertise, is onder meer door de verwoestende werking van geglobaliseerde markten en het dumpen van voedsel exact het omgekeerde gebeurd.’

De voedselmarkt is vandaag al sterk geglobaliseerd en geliberaliseerd en zal dat in de toekomst vermoedelijk ook blijven. Is het haalbaar om te breken met het huidige systeem?

‘Dat kader is er en is deels onomkeerbaar. Maar binnen die globale markt ontstaan steeds meer lokale markten en die zijn steeds beter verbonden met consumenten. Juist door die globalisering kunnen die lokale markten ontstaan.’

‘Het prijsverschil tussen wat de boer voor zijn producten krijgt en wat de consument ervoor betaalt, is als gevolg van globalisering en liberalisering en door de macht van de voedselindustrie zo groot geworden dat het voor boeren aantrekkelijk wordt om hun producten zelf te vermarkten. Op dit moment ontstaan volop lokale markten met hun eigen regels en dynamiek, niet alleen in Europa, maar ook in de Verenigde Staten en Brazilië.’

Als wij de industriële veeteelt en landbouw de rug toekeren, zullen lokale producten dan nog kunnen concurreren met op grote schaal geproduceerd voedsel uit andere delen van de wereld?

‘Natuurlijk zullen hier nog kippen uit Thailand in de rekken liggen, waarin aanvullende eiwitten zijn geïnjecteerd en die onderweg vijf keer zijn ontdooid en weer bevroren. Maar je moet goed beseffen dat de verwerping van die megastallen een uiting is van bezorgdheid van consumenten en burgers: ze willen de stallen niet en ze willen ook geen vlees dat onder die omstandigheden wordt geproduceerd. Daardoor zal de markt voor kwalitatief hoogwaardig vlees zich uitbreiden.’

‘De industriële landbouw beschikt echter over een perfect lobby- en pr-apparaat. De multifunctionele landbouw heeft dat veel minder. De stem van die sector draagt veel minder ver. Daar komt bij dat de industriële landbouw perfect scharniert met de voedselindustrie, die de prijzen heel sterk onder druk zet. En als oplossing daarvoor wordt dan schaalvergroting gepredikt’.

Hoe ziet u de rol van de wetenschap in dat proces?

‘Wetenschappelijk onderzoek, ook hier aan Wageningen Universiteit, is toch voor negentig procent gericht op industriële landbouw, schaalvergroting en de voedselindustrie. Maar dat begint te veranderen. Dat merk ik internationaal, op congressen. Jonge mensen vinden het veel interessanter om met die multifunctionele landbouw bezig te zijn. Dat heeft soms wat met romantiek te maken, dat moeten we durven zeggen, maar meestal vinden ze het gewoon leuker en uitdagender, omdat er veel meer vakmanschap bij komt kijken. Ook wetenschappers en beleidsmakers krijgen nu meer oog voor die boerenlandbouw en zien het niet langer als iets dat gedoemd was om te verdwijnen.’ ■

‘Kleine boerenbedrijven kunnen veel meer produceren dan de industriële landbouw’

‘Landbouw moet zich opnieuw vervlechten met natuur en samenleving.’